

Юрій Зазуляк

РЕМЕСЛО СУПЕРАРБІТРА. ШЛЯХЕТСЬКІ КОНФЛІКТИ ТА ПОЛЮБОВНІ ЗАМИРЕННЯ У РУСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ ПОЧАТКУ XVI ст.

Як правило, характер джерельного матеріалу, який стосується діяльності інституцій полюбовного судочинства у Руському воєводстві XV–XVI ст., позбавляє дослідника можливості вивчати питання, які можна умовно віднести до сфери поточної комунікації у процесі полюбовних замирень. Зазвичай перебіг полюбовних судів, аргументи і позиції сторін та арбітрів, шляхи та способи переконання, до яких вдавалися арбітри, належать до найменш доступних для висвітлення сторін діяльності полюбовного судочинства. Водночас – саме це коло питань мало б чи не найбільше цікавити історика, який прагне зрозуміти динаміку нормативної системи даного соціуму та роль права і конфлікту у цьому процесі. Йдеться, отже, про вибудовування такої дослідницької перспективи, з якої право бачиться як певний нормативний горизонт можливостей, контури якого зазнають постійних змін під впливом індивідуальних виборів та стратегій у процесі конфлікту¹.

Інший важливий аспект, на якому варто наголосити, коли говоримо про характеристику джерельних свідчень про полюбовне судочинство, – це те, що документи полюбовних судів у той чи інший спосіб завжди наголошують на злагоді та любові як нормативних вартостях шляхетської культури, на перший погляд, альтернативних до офіційного права та судового диспуту. Цей ідеологічний, ціннісний супровід, який постійно впливав на процес остаточного складання документів рішення полюбовного суду, затінював момент власне самого конфлікту та протистояння. Через це не завжди вдається розглядати, яким довгим і виснажливим міг бути процес замирення, з якими труднощами зустрічалися сторони, як часто могли змінювати свої позиції або відмовлятися від попередньо досягнутих домовленостей. Очевидно, з цієї ж причини на основі переважної більшості документів дуже важко скласти

---

¹ Про складність відтворення процедури та перебігу приватних замирень через недостатню інформативність джерельних свідчень, див.: *Старченко Н.* Полюбовні суди на Волині в останній третині XVI століття // *До джерел. Зб. наук. праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя.* Київ-Львів, 2004. С. 223.

уявлення про окремі кроки арбітрів протягом укладання угоди, зрозуміти, в чому полягало власне мистецтво чи ремесло медіації та арбітражу у вищезгаданій період.

Для висвітлення всього цього кола питань я маю намір зосередитися на аналізі свідчень, які стосуються лише одного полюбовного процесу – розмежування маєтків між львівським підкоморієм та бечеським старостою Петром Одновським з Фульштина, з одного боку, та сяноцьким земським писарем Миколаєм Балем з Гочева – з іншого. Сторони процесу належали до кола найвідоміших магнатських родин Руського воєводства – відповідно Гербуртів та Балів. Обидва суперники були родичами, хоча й далекою. Сторони були поєднані зв'язками свояцтва через Сусану з Боїськ, дружину Яна Одновського, і матір учасника конфлікту Петра Одновського. Сусана зі Збоїськ була дочкою сяноцького хорунжого Петра зі Збоїськ і внучкою протопласти роду Балів – сяноцького жупника Матіяша зі Збоїськ. У свою чергу, учасник замирення Миколай Баль з Гочева був правнуком Матіяша Баля зі Збоїськ. Його батько, сяноцький каштелян Мацей Баль, був сином сяноцького стольника Яна Матіяшовича Баля². Маєтки, чії кордони стали предметом судової суперечки, були частиною старого маєткового ключа родини Балів з центром у селі Гочев (укр. Гачів), розташованого у Сяноцькій землі у верхів'ях річок Сян та Гочівка³.

Документи цього полюбовного замирення були внесені до актів сяноцького підкоморського суду під датою 1511 р.⁴ Свідчення, які містять дані акти, можна умовно поділити на дві частини. Перша – це висвітлення процесу досягнення компромісу щодо способу проведення розмежування. Друга – це акти власне проведення кордонів, яких я не торкатимуся у цьому дослідженні. Особливістю даних документів є те, що вони в надзвичайно детальний спосіб описують діяльність суперарбітра, краківського бурґрабія і радловського старости Миколая Лянцкоронського з Бжезя, у процесі досягнення компромісу⁵. Важливо, що висвітлюючи перебіг полюбовного замирення, документи часто звертаються до «прямої мови», створюючи ефект багатоголосся та надаючи самим учасникам мирової право коментувати та обговорювати ті чи інші аспекти процесу. Використання подібної наративної техніки належало до загальноприйнятих стандартів у діяльності судових канцелярій офіційних, городських чи земських судів. Однак, ці елементи майже завжди відсутні

² Генеалогічні відомості про цих представників Гербуртів та Балів почерпнуто у А. Бонєцького. Див.: *Boniecki A. Herbarz Polski. Warszawa, 1901. T. I. S. 90–92; 1904. T. VII. S. 257.*

³ Історія формування маєткового комплексу родини Балів навколо Гочева детально висвітлена у публікаціях Адама Фастнахта. Див.: *Fastnacht A. Osadnictwo ziemi sanockiej w latach 1340–1650. Wrocław, 1962. S. 165–170; Idem. Słownik historyczno-geograficzny ziemi sanockiej w średniowieczu. Brzezów, 1991. Cz. 1. S. 150–154.*

⁴ Матеріали цього полюбовного замирення опубліковані в: *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej, z archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie (далі – AGZ). / Wyd. A. Prochazka. Lwów, 1906. T. XIX. № 3110–3113. S. 657–668.*

у тогочасних текстах полюбовних угод. Крізь призму цих документів доволі унікальних як на переважну більшість джерельних свідчень про полюбовне судочинство Галичини XV – початок XVI ст. я намагатимуся висвітлити кілька проблем, що стосуються полюбовного судочинства і, зокрема, інституту суперарбітрів. Мені йтиметься насамперед про те, щоб показати полюбовне замирення саме як тривалий процес, який проходив через різні стадії і супроводжувався постійним узгодженням та зміною позиції сторін. Успіх приятельського суду було важко передбачити, а розвиток та результат його залежали як від настроїв сторін, учасників конфлікту, так, і це найважливіше, від майстерності суперарбітра як медіатора.

Однак, перш ніж перейти до розповіді про полюбовне замирення між Петром Одновським та Миколаєм Балем, слід у кількох словах дати загальну характеристику інституту суперарбітрів та їхньої ролі у полюбовному судочинстві того часу. У практиці полюбовного судочинства Галицької Русі, як і інших земель, що належали до Польської Корони, бачимо виразну різницю між двома типами медіаторів – арбітрами та суперарбітрами. Дана відмінність є відображенням класичного поділу на арбітрів та арбітраторів, відомого середньовічним правовим доктринам, джерелом яких було римське право. Ці терміни відсилають до двох різних процедур, що використовувалися у полюбовних замиреннях. Арбітр залагоджував конфлікти згідно з існуючими правовими нормами, у відповідності з офіційною судовою процедурою. Найважливіше те, що арбітр був наділений правом на власний розсуд ухвалювати вирок, керуючись у своєму рішенні приписами позитивного права. На відміну від арбітра арбітратор був швидше *amicabilis compositor*, який у своїй діяльності не стільки враховував існуючі правові норми та процедуру, як орієнтувався на менш визначене, але більш гнучке поняття справедливості та взаємності.

Арбітр був інституцією, добре зною середньовічному римському праву, який постійно фігурує у правних текстах середньовічних глосаторів. Натомість арбітратор з'являється в пізніших текстах середньовічних юристів, таких як Гільєльмо Дуранте (пом. 1295 р.), чия надзвичайно впливова праця *Speculum iudiciale*, власне, чітко встановила згадану відмінність між арбітром та арбітратором. Згідно з Дуранте, в основі відмінності між арбітром та арбітратором лежала не лише різниця між поняттями права і справедливості, але й різної ролі та повноважень цих двох типів медіаторів у процесі замирення. На відміну від арбітра, арбітратор не був наділений правом фактично чинити суд. Коло його повноважень обмежувалося узгодженням позицій сторін, приведенням їх до примирення⁶.

⁵ Біографію М. Лянцкоронського подає *Kaniewska I. Lanckoroński Mikolaj z Brzezia, h. Zadora // Polski Słownik Biograficzny. Wrocław-Kraków-Warszawa, 1971. T. XVI/3. S. 446.2–447.1.*

⁶ Короткий і водночас вичерпний аналіз відмінностей між арбітратором та арбітром, вироблених коментаторами середньовічного римського права можна знайти в: *Kuehn T. Law and Arbitration in Renaissance Florence // Idem. Law, Family and Women. Toward a Legal*

Тож суперарбітри полюбовних судів Галицької Русі були швидше відповідником арбітрів, які згадуються у середньовічних коментаторів римського права. Властиво, акти полюбовного розмежування між Петром Одновським і Миколаєм Балем, які розпочинаються з чіткого окреслення повноважень і влади суперарбітра, недвозначно вказують на його право виносити вирок на власний розсуд і зобов'язання сторін дотримуватися умов. У внесеній до книг сяноцького підкоморського суду декларації Миколая Лянцкоронського про вибір його на суперарбітра, яка відкриває полюбовний процес, зокрема, читаємо про зобов'язання сторін не суперечити, але строго дотримуватися і підкорятися усім вирокам і рішенням, що виходитимуть від нього як суперарбітра. Власне, важливим у цьому визнанні є латинське словництво, яке не має згадок про компроміс чи арбітраж, але недвозначно наголошує на судовій стороні діяльності суперарбітра та на бажанні сторін отримати від Лянцкоронського чіткий вирок у своїй справі (*in quantum partes ipse a nobis exigebant et optabant atque volebant esse diffinitum iudicatum*)⁷. Спільне визнання, яке обидві сторони внесли до сяноцьких підкоморських актів під датою 19 грудня 1510 р., ще більше посилює наголос на повноваженнях суперарбітра виносити остаточний вирок, яке має бути, що важливо, співзвучне праву (*tenebitur ferre sententiam diffinitivam iuri consonam*)⁸. Проте у цьому документі з'являється одне суттєве застереження: суперарбітр отримує можливість чинити суд на свій власний розсуд лише після того, як зазнає невдачі спроба звичайних арбітрів разом із суперарбітром привести сторони до розуміння⁹.

Крім офіційного визнання вибору та повноважень суперарбітра, у цьому спільному документі сторони також узгодили кілька інших моментів, важливих для початку полюбовного розмежування. Зокрема, було визначено дату, коли сторони мають прибути до Гочева, маєтку Миколая Баля, для вибору арбітрів. Петро Одновський та Миколай Баль погодилися також на скасування всіх взаємних позовів та процесів, які точилися у судах між сторонами до початку мирової. Важливим доповненням до цього пункту, який фактично

Anthropology of Renaissance Italy. Chicago, 1991. P. 24–26. Загальну класифікацію та характеристику різних типів середньовічного полюбовного судочинства подає: Miller W. I. Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law, and Society in Saga Iceland. Chicago, 1990. P. 261. Про інститут суперарбітра у полюбовному судочинстві Речі Посполитої теж коротко згадує Старченко Н. Полюбовні суди на Волині. С. 219–220.

⁷ AGZ. T. XIX. № 3110. P. 657: *in quantum partes ipse a nobis exigebant et optabant atque volebant esse diffinitum iudicatum; quia partes predictae per quod eorum causis eramus Superarbiter designatus obligaverunt et se submiserunt litteris nostre superarbitrarie facultatis tam papireis quam pergameneis firmiter credere et eiusdem non contradicere sed eas firmiter observare et tenere.*

⁸ Ibid. P. 658–659.

⁹ Ibid. P. 658: *quod predictus superarbiter arbitros ad se appositos et per partes utrasque ut prefertur locatos in modis et condicionibus vel clausulis in componendo, concordando et arbitrando inter prefatos partes.*

не залишав сторонам іншого вибору, окрім полюбовного замирення, була також заборона надалі відновлювати суперечку у суді. Дотримання цієї умови зміцнювалося накладенням на сторони великого закладу розміром в 1000 флоренів та групою поручителів, які брали на себе зобов'язання сплатити згаданий заклад у разі порушення цієї домовленості. За кожного з учасників конфлікту поручилося по дві особи. Коло осіб, заангажованих у порозуміння, було розширене за рахунок ще двох порук. Спочатку ті самі поручителі Петра Одновського мали гарантувати, що він пристане без заперечень на вирок суперарбітра¹⁰. Натомість ще одна група осіб поручилася вже за самого Миколая Лянцкоронського, гарантуючи, що він за будь-яких умов погодиться завершити розмежування у разі, якщо медіація арбітрів виявиться безрезультатною¹¹. Залучення значної кількості осіб, очевидно, збільшувало можливості та канали досягнення і дотримання компромісу. Як бачимо, порука була способом забезпечити дотримання найбільш непевних моментів угоди.

Наступний документ переносить нас вже безпосередньо до Гочева, де 13 травня 1511 р. Петро Одновський та Миколай Баль у присутності численної групи місцевої шляхти призначають на вимогу суперарбітра своїх арбітрів – по чотири особи від кожної сторони¹². Характерно, що частина арбітрів уже була заангажована у примирення як поручителі. Того ж дня сторони, суперарбітр та обрані арбітри відправилися для ознайомлення з місцевістю (*ad videnda loca*), через яку, власне, виникли суперечки щодо кордонів між маєтностями двох можновладців. Документ описує місцевість, куди прибули сторони та арбітри замирення, як місце багнисте, розташоване на схід позаду села Мхва, власності Петра Одновського. Саме у цьому місці текст уточнює топографічні деталі: коло певного поваленого дерева, за словами Миколая Баля, якого цитує документ, і мала проходити межа між згаданим маєтком Петра

¹⁰ Ibid. P. 659: *Item eciam constituti personaliter gsi. Ioannes de Podyedna et Iohannes de Syemuschowa heredes recognoverunt, quia fideiusserunt pro gso. Petro Odnowski sub vadio mille florenorum inferius cum suis clausulis descripto et per prefatos Ioannem de Pobyedna et Ioannem de Syemuschowa in se suscepto, quod prefatus Petrus Odnowski in omnibus punctis et clausulis hic descriptis ac eciam per superarbitrum sententiatis testificatis significatis decretis ordinatis factis et pronunciatis satisfacere tenere et observare debet et huic non contradicere.*

¹¹ Ibid. P. 659–660: *Item eciam constituti personaliter mfcus. Et gsus. Nicolaus de Pylcza heres de Canczuga Castillus. Wysliciensis et Andreas de Smigrod heres, recedendo a suis terrestribus iudiciis et districtibus quibuscunque et se iudicio terr. Sanocensi per omnia et totaliter atque firmiter omnibus exceptionibus ... publice recognoverunt, quia fideiusserunt pro gso. Nicolao Lanczkornsky de Brzezye sub vadio mille florenorum, quod ipse Nicolaus electus inter partes prefatas Petrum Odnowski, mathiam Wsdowski et Nicolaum Bal ad ipsum locatis component concordabunt inter partes prefatas immediate superius descriptas et eorum subditos familiares et kmethones omnes discordias differencias iniurias qualescunque eciam hereditarias et graniciales et si in aliquo puncto articulo causa arbitri per Superarbitrum concordari ad unionem et consonanciam atque concorditatem votorum reduci non potuerint, extunc superarbitr sub vadio prefato mille florenorum, pro quo prefati domini fideiusserunt tenebitur ferre sentenciam diffinitivam iuri consonam, et Deum pre oculis habendo.*

¹² Ibid. P. 661–662.

Одновського, селом Мхава та власністю Баля, селом Стежниця. Однак це твердження Баля було негайно заперечене Одновським, який вважав, що справжні кордони мають проходити далі на схід від цього місця. Зробивши заяву, Одновський привів учасників процесу аж до потоку, званого Максін, а саме до того місця, де потік впадав у річку Гочівка¹³. Решта дня минула в об'їздах кордонів, під час яких кожна зі сторін презентувала свою версію маєткових меж. Це не залишило учасникам часу на початок процесу примирення, тож суперарбітр, користуючись наданою йому владою, закликав присутнього возного оголосити про перенесення полюбовного суду на наступний день.

Початок наступного дня, 14 травня 1511 р., сторони й арбітри зустріли у маєтку Загочев'я між річками Гочівка і Жерниця, де пробували залагодити суперечку про межі¹⁴. Суть конфлікту полягала в тому, що сторони пропонували в різний спосіб міряти територію розміром у три чверті милі, яка, відповідно до одного з документів, була додана предкам Петра Одновського до маєтку Загочев'я. З тексту документу можна скласти лише приблизне уявлення, про що ж ішлося учасникам конфлікту. Виглядає, що площа, яка на момент мирової відійшла до Загочев'я, значно перевищувала, за словами Миколая Баля, три чверті милі. Натомість Одновський дотримувався думки, що три чверті милі займають набагато більшу площу, якщо міряти їх *ad omnes partes*, що можна розуміти як «в усіх напрямках». На це Баль заперечив: в документі виразно вказано, що три чверті милі мають стосуватися кордонів і меж села Загочев'я. Якщо ж згадані три чверті милі міряти *ad plures partes*, тоді територія меж маєтку буде значно більшою, аніж три чверті милі, про що не згадується у документі угоди між предками Одновського та Баля¹⁵.

¹³ Ibid. P. 661: *Tandem hiis per actis exivit superarbiter prefatis cum arbitris predictis ad videnda loca differenciarum et ad complanandas discordias granicierum inter hereditates parcium prefatarum tanquam principalem et causam omnium discordiam et venerunt ad locum quandam paludinosum versus orientem retro villam Mchwa Petri Odnowski in quo loco paludinoso erat aliquod arborum cortices alias olschey rubus, in quo loco dixit Nicolaus Bal, quod hic veri et iusti sunt limites et granicies inter hereditatem Mchwa domini Petri Odnowski et inter villam meam Sthesnycza. Ex adverso Petrus Odnowski dixit: non hic est verus limes et granicies inter meam et tuam hereditates sed ulterius se granicies protendunt et ulterius versus orientem duxit nos et pervenimus usque ad torrentem dictum Maxin ...*

¹⁴ Ibid. № 3111. P. 662–665.

¹⁵ Ibid. P. 662: *Perlecta littera dixit Nicolaus Bal: domine Superarbiter et domini arbitri, antecessori domini Petri Odnowski antecessores mei, quando ex divisione patrimonii dederunt villam Zahoczewye, nominaverunt sibi et descripserunt ad hanc villam limites trium quartalium unius miliaris et videtur, quod ille ostendit limites suas multo longius et lacius quam trium quartalium unius miliaris bene proporcionata longitudo in se habere potest et continue. Et converso Petrus Odnowski dixit: longe ulterius extenderet se mensura trium quartalium miliaris, si actu et effectu mihi emensuraret ad omnes partes. Et Bal e converso dixit: privilegium seu littere divisionis clare ostendunt, quia unius miliaris trium quartalium villa Zahoczewye debet habere granicies et limites et si ad plures partes deberet habere tria quartalia miliaris, tunc non haberet unius miliaris tria quartalia granicies a villa sed plurium miliarium et hoc littera non disponit neque canit.*

Документ мирової зазначає, що, попри численні намагання та труди суперарбітра й арбітрів, ці спроби привести сторони до згоди у справі кордонів Загочев'я і розміру трьох чвертей милі виявилися даремними¹⁶. У цей момент сторони вперше звернулися до суперарбітра для ухвалення його власного вироку. Петро Одновський просив Миколая Лянцкоронського винести рішення щодо вимірювання трьох чвертей милі, щоб потому відповідно до цієї міри провести делімітацію кордонів. Суперарбітр, дотримуючись умов поділу маєтків, укладених предками Петра Одновського та Миколая Балья, постановив, що границі Загочев'я, власності Одновського, мають охоплювати площу у три чверті милі і не більше. До того ж Миколай Лянцкоронський вирішив заміряти цю площу, як сказано в документі, у довжину і ширину. Однак рішення суперарбітра зіштовхнулося з непередбачуваними труднощами, оскільки сторони не дійшли згоди щодо того, якою має бути довжина милі. Петро Одновський запропонував Миколаєві Балю вибрати на свій розсуд одну з двох відстаней, які, на його думку, могли б служити за еталон милі. Перша – це відстань від іншого старого родового гнізда Балів – Боїська – до Сянока, і друга – це відстань від тих же Боїськ до містечка Заршин. Однак Баль відмовився від запропонованого і, натомість, назвав свою версію милі: це була відстань від згаданого Загочев'я до Стежниці.

Суперарбітр вирішив, що у цій ситуації єдиним вірним рішенням буде вдатися до жеребу. Документ повідомляє, що він зробив дві кулі з зеленої шкіри рівного об'єму (*fecit duos globulos equales unius et qualitatis et quantitatis de cera viridi*), у кожну з яких поклав по клаптику паперу (*cedula papirea*). Один із клаптиків був чистий, натомість інший містив напис: «Мій жереб у моїх руках» (*in manibus meis sunt sortes mee*). За умовою Миколая Лянцкоронського той, хто витягне кульку з написом, і отримає право запропонувати свій розмір милі. Першим тягнув свій жереб Миколай Баль: записка в кулі виявилася чистою. Отже, папір з написом дістався Петрові Одновському і саме йому належав вибір довжини милі¹⁷. Треба, однак, зазначити, що вибір не був довільним і не залежав виключно від особистої волі Одновського.

¹⁶ Ibid. P. 662: *Fuerunt tandem multi conatus et labores per superarbitrum atque arbitros ut possent prefate partes Nicolaus Bal et Petrus Odnowski ad concordiam pro graniciebus ville Zahoczewe Petri Odnowski hereditate in vim trium quartalium miliaris concordari uniri et concorditer sipandas granicies granicies reduci. Sed frustra laboratum est, nam non potuerunt partes induci neque flecti ad concordiam.*

¹⁷ Ibid. P. 663: *Tandem superarbitr fecit duos globulos equales unius et qualitatis et quantitatis de cera viridi, in quibus inclusit duas cedulas papireas unam rasam, in qua nihil scriptum est et aliam in qua scripta erant istaverba: in manibus meis sunt sortes mee. Et tandem dixit partibus: in istis globulis cereis, quos hic videtis sunt incluse due cedule papiree, una in qua nihil est scriptum et alia cum scriptura; ideo qui receperit globulum sorte in quo inclusa est carta cum scriptura, ille lucrabitur nominacionem et probacionem miliaris unius et eiusdem notorietatus. Et tandem de consensus Petri Odnowski Nicolaus Bal primus et principaliter recepit in vim sortis unum globulum de viridi cera, quo disrupto et resoluta inventa est in eo cedula rasa nihil scripture in se continentur. Patrus autem Odnowski recepit globulum in quo erat cedula cum scriptura et lucratus est nominacionem miliaris unius notorii ...*

За вироком суперарбітра правдивість версій довжини милі, які пропонували сторони, мала підтверджуватися присягою, що важливо – *tacto sacramento*, семи свідків з поміж шляхти та посполитих. Присяга була доволі ризикованою справою, оскільки істинність твердження встановлювалася через звертання за підтримкою до сакральних сил. Присяга через свій фізичний, безпосередній контакт зі святими сакраментами, який передбачав присутність вищих, божественних сил під час складання присяги, була свого роду божим судом. Власне, інтервенція надприродного у момент присяги і допомагала виявити правдивість чи брехливість свідчення. Оскільки кривоприсяжництво було важким гріхом, то, здається, тогочасні люди намагалися уникати процедури присяги¹⁸. До цього акту вдавалися лише тоді, коли присяга спиралася на певний суспільний консенсус щодо предмету суперечки (що є істинне, а що ні), або ж тоді, коли були стовідсотково впевнені у своїй правоті. Характерно, що у випадку нашого полюбовного замирення Петро Одновський, схоже, не знайшов достатньої підтримки з боку присутніх щодо запропонованої ним відстані від Боїськ до Сянока як еталону милі. Укладач документу спеціально відзначив, що аудиторія спостерігачів примирення розійшлася у питанні про те, наскільки цей варіант відстані справді відповідає милі, і чи не буде її вибір та присяга щодо неї занадто обтяжливими і непереконливими (*et facta est aliquantulum inter homines communiter omnes astantes et presentes quedam disceptacio, quod nominacio miliaris de Boyska ad civitatem Sanocensem nimis onerosis et inconueniens uno miliari esset*)¹⁹.

Здається, саме відсутність згоди поміж присутніх примусила Одновського змінити свій вибір. Після розмови з суперарбітром він погодився вибрати як міру милі відстань від Боїськ до Заршина. Проте в момент, коли все було приготоване для початку замірів (сторони надали своїх представників для участі, суперарбітр особисто (*manu propria*) приготував землемір, який, як уточнює запис, мав довжину одного краківського ліктя²⁰) і Лянцкоронський розпочав процедуру, у замиренні стався несподіваний поворот. Петро Одновський звернувся до Миколая Баля з пропозицією розпочати процес замирення від початку, змінивши його форму і відмовившись від послуг суперарбітра. Схоже, що Баль початково пристав на думку Одновського. Принаймні, у

¹⁸ Про цей аспект складання присяги у середньовічному праві країн Центрально-Східної Європи див.: *Dąbkowski P.* Litkup. W dodatku: O przysiędze i klatwie. Studium z prawa polskiego. Lwów, 1906. S. 58; *Borowski S.* Przysięga dowodowa w procesie polskim późnego średniowiecza. Warszawa, 1926. S. 16; *Prochaska A.* Przysięga w postępowaniu dowodowym narodów słowiańskich do końca XV w. // *Czasopismo Prawno-Historyczne*. T. XII. Warszawa, 1960. S. 25–26. Про присягу у контексті полюбовних замирень див. *Старченко Н.* Полюбовні суди на Волині... С. 217–218.

¹⁹ AGZ. T. XIX. P. 663: ... *et facta est aliquantulum inter homines communiter omnes astantes et presenstes quedam disceptacio, quod nominacio miliaris de Boyska ad civitatem Sanocensem nimis oneros et inconueniens uno miliari esset.*

²⁰ Ibid. P. 664: *Tandem superarbiter fecit mensuram unius ulne Cracouiensis manu propria et cum eadem ulna mensuravit duas cordas de suberibus alias lyczanv contortas.*

тексті зазначено, що обидва можновладці погодилися з тим, що чотирьох простих арбітрів (без участі суперарбітра) буде цілком достатньо для виміру трьох чвертей милі. Щонайменше у цьому був переконаний Петро Одновський, який звернувся у присутності численної групи «добрих людей» до Миколая Лянцкоронського, повідомляючи йому про своє і Миколая Баля рішення відмовитися від міряння згаданих трьох чвертей милі²¹. Характерно, що погодившись розпочати новий процес медіації, сторони, за словами Одновського, цього разу відмовилися від встановлення закладів чи поруки і вирішили обмежитися лише обіцянкою дотримання рішення арбітрів, як зазначив Одновський *verbo meo constanti et infallibili* (мого твердого і непорушного слова). Цікаво також, що у своєму описі процесу ухвалення сторонами рішення про відмову від послуг суперарбітра укладач нашого документу спеціально відзначає багатослів'я і тривалість обговорення як характерні риси процесу замирення, зазначаючи, що рішення було прийняте сторонами *після багатьох взаємних суперечок і слів гонору про згоду та приязнь*²².

У відповідь Миколай Лянцкоронський, ще раз нагадавши сторонам про свій вирок у справі заміру трьох чвертей милі між кордонами сіл Загоців та Гочів та про те, що він, Миколай Лянцкоронський, вже розпочав вимірювання, запитав, чи справді сторони хочуть відмовитися від цього вироку, чи справді бажають звільнити його від тягаря уряду суперарбітра і чи справді хочуть розпочати новий полюбовний суд. На відміну від львівського підкоморія, який підтвердив бажання проводити надалі замирення за участю простих арбітрів, Миколай Баль дещо інакше відреагував на запитання суперарбітра. З його відповіді Миколаєві Лянцкоронському випливає, що хоча Баль і обіцяв дотримуватися ухвали арбітрів, проте аж ніяк не відмовився від можливості участі суперарбітра у процесі досягнення полюбовної угоди²³. Після обміну промовами сторони, арбітри та їхні приятелі розпочинають процес нових перемовин. День замирення, згідно з документом, закінчується у

²¹ Ibid. P. 664: *Hiis peractis tandem in presencia plurium bonorum hominum et in presencia miisterialis Andree de Brzozow Petrus Odnowski dixit, domine superarbiter iam ego dimitto dominum Bal de istis mensuracionis trium quartalium miliaris et renuncio eidem mensuracioni.*

²² Ibid. P. 664: *Et iam superarbiter in presencia collegarum emensuraverat septuaginta quinque cordas, tunc venerunt uterque Nicolaus Bal et Petrus Odnowski et post multas altercaciones et multa verba honoris ad amicitiam et concordiam instancia dixit Petrus Odnowski Nicolao Bal: domine Bal, dmus quatuor bonos hominess arbitros, tu duos ego duos, at quidquid illi arbitri fuerint de limitibus trium quartalium unius miliaris uterque nostrum firmiter teneamus. Et consensit ad hec verba Nicolaus Bal et nominavit Petrus Odnowski duos fratres suos Andream Herborth et Ioannem Herborth et eosdem in arbitros ex sua parte assignavit. Nicolaus vero Bal nominavit Nicolaum Lanczkorvnski et Ioannem Woyschyk.*

²³ Ibid. P. 664: *Et respondens Nicolaus Bal dixit, ego non dimitto nec te exonero potestate superarbitraria nec a superarbitraria auctoritate recedere volo. Et Petrus Odnowski dixit, ego nulla vadia facere volo neque cauciones, sed verbo meo bono constanti et infallibili promitto tenere, quidquid isti quatuor arbitri inter nos concorditer concluderint et invenerint. Et e converse Petrus Bal dixit, ego eciam promitto tenere quidquid domini arbitri invenerint et concorditer inter nos concluderint ab superarbitraria facultate non recedendo.*

нескінченних і безрезультатних суперечках, нарадах та голосуваннях нових арбітрів, що приступили до медіації. Врешті, суперарбітр, закликавши возного та сторони, переніс розгляд справи на наступний день²⁴.

Документ, який висвітлює перебіг подій протягом наступного дня, 15 травня 1511 р., відкривається доволі розпачливою та емоційною промовою суперарбітра²⁵. Миколай Лянцкоронський розпочав промову з того, що ось уже два дні він та арбітри марно намагаються привести сторони до згоди. Спроби виробити якісь принципи для встановлення злагоди виявилися лише даремною тратою часу та коштували багатьох зусиль. Лянцкоронський звертався до сторін, нагадуючи, що вони поклали на нього величезний тягар та відповідальність і завдали болю та переживань. Він не може більше терпіти при виконанні свого уряду, твердив Лянцкоронський, цих словесних хитро-сплетінь (пустопорожніх балачок – *Ulterius me in hoc officio oneroso istis cavillationibus detineri non paciar*), тому вимагає, щоб сторони або погодилися на полюбовну угоду, або ж перенесли суперечку до офіційного суду. Промовець пригрозив, що складе обов'язки суперарбітра, якщо сторони не пристануть на його вимогу²⁶. На закінчення суперарбітр витягнув водяний годинник, поставив його перед Одновським і Балем та повідомив (*recepto horologio fluxibili statuit illud in medio astancium et dixit*), що дає їм три години на роздуми, аби вони обрали спосіб вирішення суперечки²⁷.

Відповідаючи Лянцкоронському, сторони вступили у словесну суперечку між собою, оскільки не готові були змінювати свої позиції, які були вироблені минулого дня. Одновський заявив, що хоче надалі дотримуватися вчорашньої угоди, якої він досяг з Балем, а саме – відмовитися від послуг і виroku суперарбітра чи офіційного суду і передати справу на розгляд вибраних

²⁴ Ibid. P. 665: *Herborth et ceperunt diversas inter se volvere opiniones et per sua vota invenire modos concordie, sed errant discrepantes in votis et distulerunt ad diem crastinum negocium eiusdem comissum propter temporis brevitatem.*

²⁵ Ibid. № 3112. P. 665–667.

²⁶ Ibid. P. 665: *ita incipit dicere et est concionatus: duos dies domini mei iam consumsimus laborantes inter vos spe concordie, nec usque modo saltim aliqua principia concordie inter vos fundata sunt et sic multum temporis vanitate laboris et tergiversacionibus frustra contrivimus, scitis quid oneris mihi imposuistis et quid officii quid denique pene et mulcte mihi indixistis. Si negligens et remissus fuero in exequendo officio meo superarbitrali diversis iam modis tentata est inter vos concordia et spe fiende concordie multum temporis consumatum. Ulterius me in hoc officio oneroso istis cavillationibus detineri non paciar, aut concordiam ineatis aut iure contra vos procedatis. Et ego paratus sum ad utramque partem officio meo satisfacere aut si non vultis in causis vestris concordia vel iure procedere, extunc concordibus sensu et voto exonerate me hac superarbitralia potestate.*

²⁷ Ibid. P. 665: *Et tunc superarbitrator recepto horologio fluxibili statuit illud in medio astancium et dixit, ecce domini Petre Odnowski et Nicolae Bal, habetis tempus trium horarum ad tentandum concordiam, quo tempore efluxo, si concordiam non inibitis et non concordemini extunc procedatis ad actos iudiciarios in causis et negociis vestris, secus enim si feceritis ego facta protestacione competendi de vestra negligencia et de mea promptitudine ad exequendum iudicium et offium meum superarbitrale recedam exoneratus ab hoc officio, quod mihi satis onerosum imposuistis sine vadio per vos in me imposito ammissione.*

арбітрів. Проте Миколай Баль наполягав на необхідності присутності суперарбітра для досягнення згоди, особливо у разі, якщо арбітрам не вдасться примирити сторони. Одновський зреагував на репліку Баля заявою, що у випадку передачі вирішення справи в руки суперарбітра і відмови від арбітрів він вимагатиме повернення до вимірювання трьох чвертей милі згідно з раніше винесеним суперарбітром вироку. Прокуратор (судовий заступник) Баля Ян Хишовський відповів, що Одновський не може повернутися до скасованої ним же постанови, якій Баль, своєю чергою, не має жодного наміру підкорятися. У відповідь Одновський підкреслив, що він відмовився від вироку суперарбітра лише за виконання умови, що чотири вибрані сторонами арбітри мають вирішити їхню суперечку за межі. Оскільки ж Баль не дотримався цієї умови, то й Одновський почувається вільним від взятих зобов'язань, а, отже, має право вимагати повернення до вироку суперарбітра²⁸. Нарешті сторони погодилися підтвердити попередньо відкинуті повноваження суперарбітра та його вирок у справі вимірювання спірної території розміром у три чверті милі. Найважливішим при цьому було додане суперарбітром застереження, що Петро Одновський не може надалі за жодних умов відмовитися від вироку суперарбітра.

Ці домовленості аж ніяк не означали завершення суперечки. Погодившись віддати справу розмежування знову до рук суперарбітра, Одновський водночас наполягав на тому, щоб Миколай Баль взяв на себе обов'язки позивача у конфлікті (*actoria*)²⁹. Згідно з тогочасним межовим правом позивач мав спершу скласти присягу, а тоді на власний розсуд проводити і насипати границі між мастками³⁰. Натомість у свою чергу прокуратор Миколая Баля Ян Гжегожовський запропонував Одновському самому виступити у ролі позивача і аналогічно, принісши присягу, провести межі так, як він вважає за доцільне. Врешті Гжегожовський нагадав, що визначати, хто з-поміж двох супротивників повинен проводити розмежування під присягою, належить виключно до компетенції суперарбітра³¹. Ця полеміка показує, що насправді кожна зі сторін бажала ухилитися від присяги, яка вважалася доволі обтяжливим і з багатьох оглядів загрозливим актом у судовому процесі. Про це також попередив сторони Миколай Лянцкоронський, який долучився на цьому етапі до суперечки. Він нагадав, якою важкою і вимогливою для свідомості є присяга у справі кордонів (*grave est iuramentum de graniciebus et in consciencia valde*

²⁸ Ibid. P. 665–666.

²⁹ Ibid. P. 666: *Tandem post sentenciam dixit Petrus Odnowski sine omni longo iuris strepitu: ego do actoriam Nicolao Bal facto iuramento iuxta consuetudinem iuris granicialis, equitet ubi voluerit et faciat sipare granicies qualiter voluerit.*

³⁰ Пор. наприклад «*Processus iudiciarius observandus circa faciendos limites*», вміщений у *Formula processus iudicarii in terris Poloniae Minoris observanda* з 1523 р. Див.: *Corpus Iuris Polonici*. / Wyd. O. Balzer. Kraków, 1910. Т. 4. Pars 1: 1523–1534. № 59. P. 57.

³¹ AGZ. T. XIX. № 3112. P. 666: *Ex adverso Iohannes Grzegorzowski ... dixit: ad vota tua non tenetur dnus. Nicolaus Bal suscipere actoriam, sed cui parciem decreverit Superarbitractoriam ille de iure tenebitur eam suscipere.*

scrupulosum) і просив сторони ще раз порадитися зі своїми приятелями та добрими людьми³². День завершився тим, що сторони, кожна у колі своїх приятелів, ще раз обмірковували слова суперарбітра. Проте це не змінило їхніх позицій.

Промову суперарбітра, з якої нотаріус розпочав новий документ, і новий день замирення (16 травня 1511 р.) у багатьох відношеннях слід вважати переломними моментом у цьому полюбовному процесі³³. Описуючи момент звернення суперарбітра, укладач акту у надзвичайно детальний і виразний спосіб змальовує місце дії, поведінку учасників замирення, фіксує якісь, на перший погляд, малозначимі вчинки, рухи чи жести, які насправді можуть бути надзвичайно цікавими для відтворення повноти картини полюбовних замирень. Наратив укладача створює ефект зупиненого кінокадру: ось усі учасники замирення зупиняються в якомусь польовому місці (*locus campester*) між селами Верхньою і Нижньою Жерницями, суперарбітр присів на продовговату, лежачу на землі колоду, по обидві сторони від нього прилаштувалися суперники, їхні приятелі та арбітри³⁴. Тоді Миколай Лянцкоронський звертається до оточуючих з наступною промовою, яка повторює, хоча і в значно розлогішому вигляді, його попередні заяви. Спочатку суперарбітр жаліється на даремність своїх стількох зусиль та спроб привести сторони до порозуміння, вказує на трату часу. Суперарбітр говорить, що вже готовий за бажанням сторін провести розмежування границі засобами права (*media iuris*), однак вважає за потрібне ще трохи стримати суперників (*sed adhuc paucum vos commonere libet*)³⁵. Далі суперарбітр вдається в довге розважання про небезпеки і небажаність доводити вирішення справи шляхом права й особливо присяги. Є великим тягарем для совісті, наголошує суперарбітр, присягати з твердою впевненістю, що ця земля, з приводу якої має скласти присягу позивач, є діничною власністю, якою він і його предки мирно володіли (*pacifica possessio*). Якщо ж справді виявиться, застерігає Миколай Лянцкоронський, що з приводу володіння даним маєтком родина провадила якісь

³² Ibid. P. 667: *iam advesperascit et deest tempus ad procedendum ulterius in hac materia oportet ut in crastinum negocium differatur sed vellem a vobis domini scire, si cras vultis concordari pro limitibus an iure pro eisdem experiri; grave est iuramentum de graniciebus et in consciencia valde scrupulosum; hoc vos bene nostris quoniam satis discreti ex utraque parte estis et bonorum virorum consilio fulciti, nec opus est, ut ego inter vos longa faciam de hac materia verba, unum dictatis mihi die crastina concordie, ne an iudicio presidere debeam.*

³³ Ibid. № 3113. P. 667–668.

³⁴ Ibid. P. 667: *in loco campestri inter villas Zernycza Inferior et Zernycza Superior, sedens in trunco arboris oblonge in terra iacentis ad utramque latus ipsis partibus cum suis amicis consedentibus hec in medium protulit verba Nicolaus Lanczkorunski superarbitr.*

³⁵ Ibid. P. 667: *Satis me arbitrator fecisse laboris et conatus cum coarbitris pro vos ad me locatis, ut vos postergatis iuramentis et iuris rigore honesties mediis pro graniciebus componere potuissem, sed frustra et laboratum et tot temporis contritum est, flectere enim animos vestros ad honesta media concordie non potui, iam paratus sum ad optata vestra media iuris pro eisdem graniciebus hereditatum vestrarum inter vos diffinire, sed adhuc paucum vos commonere libet.*

судові суперечки, тоді є вкрай небезпечним присягати в таких сумнівних випадках (*super tali re dubia periculosum est iuramentum*). Закликаю Бога у свідки, що буде для мене справою надзвичайно важкою і неприємною, провадив далі суперарбітр, приймати рішення щодо такої присяги. Прошу вас, звертався суперарбітр до конфлікуючих сторін, будьте охоронцями і добрими суддями своєї совісті, бійтеся Бога, що через пророків попереджав про страшну помсту клятвopорушникам, які будуть віддані на вічні муки і не порятуються в годину Страшного Суду³⁶. У кінцевій частині промови, суперарбітр звертається до приятелів сторін, закликаючи їх докласти всіх зусиль, щоб не допустити вирішення суперечки шляхом права та присяги³⁷. Після цього Лянцкоронський наказав возному оголосити, що сторони вдаються до суду і починають провадити суперечку згідно з нормами права. Аргументи чи погрози суперарбітра виявилися переконливими і сторони після наради з приятелями врешті-решт погодилися остаточно віддати справу до рук суперарбітра і відмовилися від спроб вирішити спір засобами офіційного права.

Представлений тут казус, як видається, не надто вписується у рамки функціоналістського бачення полюбовного судочинства як такого, що мало насамперед сприяти поширенню миру та злагоди у шляхетському соціумі. Поперше, якщо брати емоційну чи психологічну атмосферу замирення, то вона зображена у згаданих свідченнях радше у похмурих тонах. Недовіра один до одного, небажання йти на взаємні поступки, відмова від раніше взятих на себе зобов'язань – ось головні риси поведінки учасників, які зображує текст даного полюбовного замирення³⁸. У цьому контексті слід, очевидно, ще раз нагадати слова суперарбітра, який представив свої обов'язки як обтяжливу і невдячну справу, неодноразово підкреслюючи емоційний дискомфорт, по-

³⁶ Ibid. P. 667–668: *Legavi vobis formam iuramenti actoris et formam iuramenti testium, quam quamvis est et consciencie onerantia, iurare enim per verba de presenti certa, quod hec terra pro qua iurabit actor est ipsius hereditarie possessoria ab ipso et eius antecessoribus pacifice possessa, cum quidem apparet, quod vestri antecessores et vos post ipsos pro eodem terra inter se semper aliquid habuistis questionis et pacifica possessione nulli vestrum hec terra cessit in dominii proprietatem et super tali re dubia periculosum est iuramentum, testor Deum quia res est mihi nimis onerosa talia decernere iuramenta, et si importune instabitis officium superarbitrarium per vos mihi impositum coget me ea decernere que iuris sunt. Rogo tamen sitis vos custodes et boni iudices conscienciarum vestrarum, timeatis Deum per prophetam comminantem ulcionem per iurii usque ad novam generacionem de domo per iurantis non exire.*

³⁷ Ibid. P. 668: *Vos vero domini mei seniores amici utriusque partis consultores, agite opera vestra, ne isti boni viri amici vestry ad tam rigida puncta iuris ad tam gravia iuramenta deveniant. Vos enim hic labor hec spectat provincia, nec vobis placeat inspicere amicos vestros vel rancorso vel dolente corde ne dicam lacrimosis oculis ad tam rigida iuramenta iudices digitos aptare genua flectere manus cruci apponere. Agite igitur summis conatibus vestris, ut si quid est rigidum in cordibus amicorum vestrorum vestris suasionibus et verborum solercia flectatur et ad amicabilem compositionem emolliatur.*

³⁸ Для порівняння можна вказати на дослідження полюбовних судів у ранньомодерній Франції, які вказують на подібну несприятливу емоційну атмосферу, в якій відбувалися замирення. Див.: Carroll S. The Peace in the Feud in Sixteenth and Seventeenth Century France // Past and Present. № 178. Oxford, 2003. P. 109.

в'язаний зі своєю участю у процесі замирення. Ці свідчення не можна пояснити виключно у термінах риторичних стратегій, з допомогою яких Лянцкоронський вибудовував свою позицію під час суду. Видається, що на момент завершення цих процедурних суперечок, усі учасники перебували у стані психологічної фрустрації, були пересварені між собою та мало задоволені перебігом полюбовного замирення.

Суперечності та дух ворожості, які так яскраво виступають у процесі між Петром Одновським та Миколаєм Балем, були, очевидно, нерідким явищем для полюбовних судів тогочасного шляхетського супільства Корони. На таку думку наштовхують, зокрема, схожі спостереження з приводу полюбовного судочинства, які зустрічаємо у Анджея Фрич Моджевського у його відомій *Направі Речі Посполитої (De Republica emendanda)*. Для того, щоб підкреслити значення таких християнських вартостей як братня любов, взаємне прощення та покута у процесі досягнення примирення, Фрич Моджевський вказує також на протилежні емоційні стани, з якими тогочасні люди погоджувалися на провадження полюбовних замирень. Символічну опозицію між вірним та хибним шляхом досягнення примирення Фрич Моджевський унаочнює прикладом полюбовного суду поміж двома фіктивними персонажами – Петром та Павлом. На шляху до примирення обидва чоловіки почали перекладати один на одного головну провину за початок чвар, намагаючись при цьому перебільшити злі вчинки іншого та применшити власну вину³⁹. Головну критику Фрич Моджевський спрямував, власне, проти цього способу поведінки під час полюбовних замирень. Природно, що ця критика ґрунтується на принципах християнського вчення та доктрини про гріх, покуту та прощення. За словами автора, успіх кожного приватного замирення лежить насамперед у здатності противників визнати свої власні провини та простити провини інших. Небажання сторін слідувати цим головним християнським настановам розглядається автором як головне джерело неефективності та вразливості інституції полюбовного замирення у соціумі тогочасної Корони. Взаємна недовіра, несправедливі звинувачення та тертя завершуються відновленням ворожнечі між сторонами. «Намарно скеровувати подібних диспутантів на шлях добрих звичаїв, намарно нагадувати їм про судження добродішних людей, намарно вказувати на важливість християнських приписів при замиренні. Безумство та засліплення розуму, які повстають з гніву, ненависті та жадою вбивства, якщо вчасно не зупинені, ведуть до ще більших злочинів» –

³⁹ Frycz Modrzewski A. Commentariorum De Republica emendanda Libri quinque // *Idem. Opera omnia.* / Ed. K. Kumaniecki. Warszawa, 1953. Vol. I. P. 152: *Studebant Petrus cum Paulo ex iniuriis, quas mutuo sibi fecerant, in gratiam redire atque ad hanc rem multorum praestantium uirorum opera uti non dubitabant, Narrat prior Petrus, quam atrocem acceperit iniuriam a Paulo ac culpam in eum transfert, contra Paulus non minoribus se a Petro iniuriis affectum ac culpam in eo ait esse omnem, uterque sua in alterum peccata dissimulant aut certe extenuant, uterque alterum sontem et iniuriae acceptae reum peragere conantur.*

проголошує Фрич Моджевський⁴⁰. Звертаючи увагу на негативні емоції та амбіції, які часто панують під час полюбовних замирень, Фрич Моджевський виділяє тип людей, які з легкістю завдають шкоди чи ображають інших, однак дуже неохоче пристають на полюбовну угоду. Проте, якщо якісь надзвичайні обставини все ж примушують їх погодитися на полюбовний суд, то свою участь вони розглядають як образу для своєї честі. Тому вони вважають за краще, за словами автора «приховано вповзти, аніж відкрито погодитися» на полюбовне замирення (*Irrepere malunt ad concordiam quam palam ingredi*). Тому такі таємні та нещирі приватні замирення, які нібито завершують публічні та відкриті конфлікти, насправді не можуть бути тривалими. На їх місці вибухають нові ворожнечі та безлад⁴¹.

У представленому описі замирення між Одновським та Балем процес полюбовного замирення постає як поле перманентного конфлікту, яке вимагає від усіх учасників постійного підтвердження свого статусу, в якому суперарбітр, арбітри, приятелі сторін чи самі сторони переслідують власні цілі та намагаються посилити власну роль за рахунок інших. У цій грі впливів та аргументів право бачиться як певний ресурс, який кожна зі сторін намагається використати для конструювання вигідного для себе нормативного контексту, в якому вирішуватиметься конфлікт. Приватне замирення постає, отже, як процес, в якому ніщо не є певним і визначеним наперед, де правила гри визначаються і постійно змінюються у процесі самої гри.

⁴⁰ Ibid. P. 153: *Frustra nobis boni mores ob oculos ponuntur, frustra bonorum uirorum iudicia recitantur, frustra Iacobina et Christiana praecepta in medium afferuntur. Ira, odium et cupiditas nocendi praecipites uos dederunt in hanc amentiam et mentis caecitatem, quae nisi depellantur, grandiora secum scelera pertrahant necesse est.*

⁴¹ Ibid. P. 154–55: *Sunt enim quidam ad offendendum alios ualde prompti, ad placandum uel tardi uel prosus negligentes. Si qua necessitas cogat eos ad reconciliationem, tamen turpe sibi existimant, si id prae se ferant. Irrepere malunt ad concordiam quam palam ingredi... Itaque tales occultae reconciliationes ex offensionibus palam factis non solent esse diuturnae, plerumque etiam in turbas et tumultus erumpunt.*